

26.11.2014.

Ekspertu grupas pārvaldības pilnveidei priekšlikumi (III)

Valsts prezidents Andris Bērziņš 2012.gada 6.jūnijā izveidoja ekspertu grupu, kuras uzdevums ir izvērtēt situāciju un sniegt priekšlikumus Latvijas publiskās varas pilnveidošanai valsts un vietējā līmenī.

Par Ekspertu grupas pārvaldības pilnveidei (turpmāk – ekspertu grupa) locekļiem apstiprināti Dr.sc.pol. Daina Bāra, Dr.sc.pol. Valts Kalniņš, Dr.iur. Jānis Pleps un Dr.oec. Inga Vilka.

Ekspertu grupa izvērtē publiskās varas īstenošanu valsts un vietējā līmenī un sniedz ieteikumus tās pilnveidošanai dažādās jomās. Ekspertu grupa par neapstrīdamu analīzes pamatkritēriju atzīst faktu, ka Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika, kas balstās uz demokrātiskas tiesiskas valsts, sociāli atbildīgas valsts un nacionālas valsts principiem. Savus priekšlikumus ekspertu grupa formulē, pamatojoties uz to, ka Latvija ir parlamentāra republika un pilntiesīga Eiropas Savienības dalībvalsts.

Ekspertu grupa savus ieteikumus izsaka vairākos viedokļos, kas veltīti atsevišķu publiskās varas īstenošanas jomu pilnveidošanai. Pirmajā ziņojumā, kas publicēts 2013.gada 8. februārī, ekspertu grupa analizējusi pašvaldību sistēmas pilnveidošanas iespējas. Savukārt otrajā, 2013. gada 13. septembrī publicētajā ziņojumā sniegti priekšlikumi Ministru kabineta darba pilnveidošanai.

Šis, trešais ekspertu grupas ziņojums ir veltīts partiju darbības pilnveidošanas jautājumiem. Stabila, nostiprinājusies partiju sistēma tiek uzskatīta par vienu no demokrātiskas valsts stūrakmeņiem, tāpēc arī Latvijā ir nepieciešama šāda stabila sistēma, kurā ietilpstošās partijas sekmīgi pārstāvētu visus iedzīvotājus. Ziņojuma izstrādes mērķis ir piedāvāt priekšlikumus, kā varētu panākt, lai iedzīvotāji vairāk uzticas politiskajām partijām, savukārt partijas uzņemas lielāku atbildību vēlētajū priekšā, un kā ar partiju starpniecību varētu stiprināt demokrātisko vērtību autoritāti politiskajā sistēmā.

Analīzes sagatavošanas laikā ekspertu grupa, tiekoties, diskutējot un konsultējoties ar dažādu politisko partiju pārstāvjiem un aplūkojamās jomas lietpratējiem, ir apzinājusi dažādus, pat radikāli pretējus viedokļus un spriedumus par iespējamiem pilnveidojumiem. Ziņojuma sagatavošanas ietvaros noskaidrota arī sabiedrības attieksme pret iespējamām partiju sistēmas regulējuma izmaiņām – 2014. gada maijā tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs SKDS pēc Valsts prezidenta kancelejas pasūtījuma veica Latvijas iedzīvotāju aptauju (rezultātus sk. pielikumā).

Politisko partiju sistēmas pilnveidošanas iespējas

I. Ievads

II. Situācijas analīze

III. Iespējamie risinājumi

1. Partiju finansēšana
2. Pilsoņu iespējas ietekmēt partijas
3. Partiju mainīgums un konsolidācija

IV. Priekšlikumi problēmu risināšanai un diskusijām

I. Ievads

Atbilstoši Latvijas Republikas proklamēšanas aktam un Latvijas Republikas Satversmei (turpmāk – Satversme) Latvija veidota kā parlamentāra republika, proti, centrālā valsts varas institūcija ir parlaments – Saeima, kuru brīvās vēlēšanās ievēlē visi balsstiesīgie Latvijas pilsoņi. Parlamentārā sistēmā svarīgāko valsts dzīves jautājumu izlemšana ir piekritīga parlamentam, jo Ministru kabinets ir atkarīgs no parlamentārā vairākuma uzticības, savukārt valsts galvam parasti ir simboliska un ceremoniāla nozīme.

Lai parlamentārā sistēma funkcionētu veiksmīgi, nepieciešama stabila, pilsoniskajā sabiedrībā sakņota un sabiedrības uzticību baudoša politisko partiju sistēma. Parlamentāro demokrātiju attīstība liecina, ka vāja un sadrumstalota politisko partiju sistēma kavē efektīvas valsts pārvaldes sistēmas izveidi. Sabiedrības uzticība parlamentārajai sistēmai un parlamentārās sistēmas sekmes ir atkarīgas no politiskajām partijām. Salīdzinoša retrospekcija dod pamatu konstatējumam, ka parlamentārisms ir veiksmīgs konstitucionālās iekārtas risinājums valstīs, kurās jau sen darbojas stabilas politiskās partijas, kas spēj integrēt sevī plašas politiski aktīvu iedzīvotāju masas un ar savā rīcībā esošiem mehānismiem veidot un pārstāvēt sabiedrības viedokli par valsts dzīves veidošanu un sabiedrisko lietu kārtošānu (Lielbritānija, Vācija, Skandināvijas valstis).

Savukārt valstīm, kur politiskās partijas paliek vājas un mainīgas, ir raksturīgas parlamentārisma krīzes (iedzīvotāju neuzticība parlamentam un tajā pārstāvētajām politiskajām partijām, politisko partiju nespēja panākt sabiedrības interešu integrēšanu valsts politikā, biežas parlamentārā vairākuma un valdības maiņas). Šādos apstākļos parlamentārisms funkcionē nepilnvērtīgi un var radīt pat demokrātijas un tautas suverenitātes apdraudējuma iespējamību.

Parlamentārās sistēmas izveidošana parasti ir liels izaicinājums jaunajām valstīm, kurās nav nostabilizējusies lielu un sabiedrībā plaši pārstāvētu politisko partiju darbībai labvēlīga vide, trūkst pilsoniskās sabiedrības un

demokrātiskās līdzdalības tradīciju. Parasti parlamentārās sistēmas veidošanās ir gana ilgs un sarežģīts konstitucionālās attīstības posms, jo prasa aktīvu sabiedrības iesaistīšanos ikdienas politiskajos procesos, vērā ņemamas sabiedrības daļas gatavību ilgstoši un brīvprātīgi līdzdarboties politikā, kā arī pietiekami lielu un noturīgu sabiedrības uzticību pastāvošajiem konstitucionālajiem institūtiem. Gan starpkaru perioda parlamentārisma pieredze, gan demokrātiju attīstība pēc sociālistiskā bloka sabrukuma apliecina, ka parlamentārās sistēmas izveide ir komplicēts un riskiem pakļauts process. Politisko partiju vājums, politiķu pieredzes vai kompetences trūkums, korupcijas, valsts sagrābšanas un autoritārisma riski grauj parlamentāro sistēmu, radot apstākļus bieži vien autoritāru sistēmu ieviešanai. Tomēr Eiropas konstitucionālisma vispārējā attīstība liecina, ka parlamentārā sistēma pagaidām ir vislabākais uz demokrātiskas tiesiskas valsts principiem un cilvēka pamattiesībām balstīts valsts pārvaldīšanas mehānisms.

II. Situācijas analīze

Latvijas Republika 1918.gada 18.novembrī tika proklamēta uz politisko partiju pārstāvības pamata. Latvijas Tautas padomi, kura proklamēja jauno valsti, izveidoja dažādu politisko partiju pārstāvji, savstarpēji sadalot mandātus. Lielā politisko partiju misija, kuru tās pildīja, uzņemoties atbildību par latviešu tautas nākotni un izšķiroties par neatkarīgas valsts proklamēšanu, atspoguļojās jaunajā valstī izveidotajā parlamentārajā sistēmā.

Satversme neapšaubāmi konstituē Latvijas Republiku kā parlamentāru valsti. Lai gan Satversmē politiskās partijas minētas tikai cilvēka pamattiesību sadaļā, tieši politisko partiju sistēma pēc savas būtības ir tas pamats, uz kura balstās parlamentārā sistēma. Līdz ar to kritiski vērtējamās tās iniciatīvas, kuras ir vērstas uz politisko partiju lomas mazināšanu parlamentārajā sistēmā vai politisko partiju faktora ignorēšanu parlamentārisma analīzē. Modernajā demokrātijā nav citu tikpat efektīvu sabiedrības politiskās organizēšanas un kopdarbības formu kā politiskās partijas, kas spēj apvienot dažādas personas kopējā politiskā darbībā, palīdzēt personām, kuras vēlas līdzdarboties politiskajos procesos, apgūt šim nolūkam nepieciešamās zināšanas, profesionālās kompetences un prasmes, kā arī organizēti pārstāvēt dažādu sabiedrības grupu politiskās intereses un uzņemties atbildību par valsts attīstību.

Latvijas Republikas starpkaru parlamentārisma pieredze, kas pārtrūka līdz ar autoritāra režīma nodibināšanu, liecina, ka politisko partiju sistēmas vājums un sašķeltība ir būtisks pastāvošās demokrātiskās iekārtas apdraudējums. Šīs parlamentārisma neveiksmes iemesli ir pietiekami plaši analizēti gan Latvijas sabiedrībā, gan arī zinātniskajā literatūrā, un tostarp parasti norāda uz sabiedrības demokrātiskās līdzdalības pieredzes trūkumu, politisko partiju vājumu un parlamenta sašķeltību, kuras dēļ tas nespēja izveidot stabilu parlamentāro vairākumu. Šajā ziņā visbiežāk tiek kritizēts 1922.gada 9.jūnija

Likums par Saeimas vēlēšanām, kas neesot sekmējis stabilas politiskās sistēmas veidošanos.

Mūsdienu parlamentārisma situācija būtiski atšķiras no starpkaru perioda parlamentārisma situācijas – lielā mērā pateicoties arī konsekvantajai politikai, kas vērsta uz partiju stiprināšanu, lai Saeima vairs nekad nebūtu tik sadrumstalota un vāja kā starpkaru periodā. Latvijā kopš aizvadītā gadsimta deviņdesmito gadu sākuma ir izveidojusies stabila daudzpartiju demokrātija.

Politikas teorijā atzīts, ka partijām ir principiāla nozīme jebkurā demokrātijā. Partijas nominē kandidātus politiskajiem amatiem, mobilizē sabiedrību vēlēšanām, strukturē politiskos jautājumus un formulē politiskās rīcības alternatīvas, pārstāv sabiedrību un atsevišķas sociālās grupas, apkopo dažādu grupu intereses, veido valdības un nodrošina to darbību, sniedz pilsoņiem nepieciešamo izglītību demokrātijas jomā un socializē viņus politiskajā dzīvē. Politisko partiju likuma 2.panta pirmajā daļā partija definēta kā organizācija, kas tiek izveidota, lai veiktu politisko darbību, piedalītos vēlēšanu kampaņā, izvirzītu deputātu kandidātus, piedalītos Saeimas vai pašvaldību domju, Eiropas Parlamenta darbā, ar deputātu starpniecību īstenotu partijas programmu, kā arī iesaistītos publiskās pārvaldes institūciju izveidē. Šī definīcija ir šaurāka, nekā paredz teorētiskās atziņas par politisko partiju funkcijām. Tāpēc būtu vērts apsvērt, vai nevajadzētu grozīt likumā ietvertu politiskās partijas definīciju un noteikt, piemēram, arī to, ka partijas veidotas, lai nodrošinātu pilsoņu izglītību demokrātijas jomā. Latvijas gadījumā partiju nozīmi īpaši uzsver noteikums, ka Eiropas Parlamenta, Saeimas un tādas pašvaldības domes vēlēšanām, kurā nav mazāk par 5000 iedzīvotājiem, kandidātu sarakstus var iesniegt tikai partijas un to apvienības.

Politisko partiju nozīme demokrātiskā sabiedrībā atzīmēta Eiropas Cilvēktiesību tiesas un Satversmes tiesas praksē. Eiropas Cilvēktiesību tiesa atzinusi, ka politiskās partijas ir viena no biedrošanās brīvības formām, kas ir īpaši svarīga demokrātijas funkcionēšanai. Politisko partiju daudzveidība atspoguļo sabiedrības viedokļu dažādību. Pārstāvot šos viedokļus, politiskās partijas dod neaizstājamu pienesumu politiskajām diskusijām, kas ir demokrātiskas sabiedrības koncepta kodols. Politiskajām partijām jācenšas rosināt publiskas debates par jautājumiem, kuri ir būtiski vērā ņemamai sabiedrības daļai, un jāmudina meklēt kopējus, visai demokrātiskajai sabiedrībai pieņemamus risinājumus. Demokrātijas būtība jau pati par sevi paredz, ka sabiedrībai tiek piedāvātas dažādas politiskās programmas un tās tiek publiski apspriestas, ja vien nav vērstas pret demokrātijas ideju kā tādu.

Arī Satversmes tiesa ir secinājusi, ka ikviena tiesības apvienoties politiskās partijās ir būtisks demokrātiskas valsts iekārtas pastāvēšanas priekšnoteikums. Satversmes tiesa norādījusi, ka politiskā partija ir apvienība, kuras mērķis ir paust pilsoņu politisko gribu. Politiskās partijas uzdevums ir piedalīties politiskajos procesos un, pats galvenais, izvirzīt savus kandidātus vēlēšanām,

lai partija būtu pārstāvēta politiskajās institūcijās un varētu īstenot politisko varu. Viena no svarīgākajām politiskās partijas funkcijām ir savu sabiedrisko vērtību un savas misijas apzināšanās un tādas programmas izstrāde, kurā būtu atspoguļoti partijas mērķi un iecerētā darbība. Tāpat politiskā partija ir personu apvienība, kuras biedriem ir līdzīgi politiskie uzskati, kurai ir noteikta ideoloģija un kuras galvenais mērķis ir iegūt politisko varu, lai valstī to īstenotu atbilstoši partijas programmā ietvertajiem mērķiem un principiem.

Latvijas demokrātija starptautiskajā arēnā parasti tiek novērtēta salīdzinoši augsti. Piemēram, 2012. gadā atbilstoši *The Economist Intelligence Unit* demokrātijas indeksam Latvijas demokrātija kopumā tika novērtēta ar 7,05 ballēm pēc desmit ballu skalas (Lietuva – 7,24 balles, Igaunija – 7,61 balle). Tomēr Latvijas partiju sistēmai piemīt arī vairākas nozīmīgas nepilnības, pēc kuru novēršanas vēl vairāk paaugstinātos Latvijas demokrātijas kvalitāte.

Apsverot politisko partiju sistēmas pilnveidošanas iespējas, jāņem vērā, ka personu tiesības apvienoties politiskajās partijās ir ikvienai personai piemītošas cilvēktiesības (sk. Satversmes 102.pantu). Valstij, reglamentējot politisko partiju darbību un personu līdzdalību tajā, ir jānodrošina, lai tās izraudzītie risinājumi būtu noteikti ar likumu, attaisnoti ar leģitīmu mērķi un samērīgi. Proti, valsts iejaukšanās politisko partiju darbībā ir vērtējama kā personas pamattiesību ierobežojums.

Nav apšaubāms tas, ka politisko partiju darbība un organizācija ir būtisks demokrātiskās iekārtas pastāvēšanas un funkcionēšanas priekšnoteikums, un kā tāds tas apspriežams atbilstoši konstitucionālās iekārtas institucionālajiem pamatprincipiem, kuru mērķis ir nodrošināt pienācīgu tautas suverenitātes īstenošanu un demokrātiskas sabiedrības funkcionēšanu. Politisko partiju regulējumam ir duāla daba, un tā ietvaros ir harmoniski līdzsvarojama atsevišķu personu brīvība apvienoties un darboties politiskajās partijās (kā arī negatīvā brīvība nepiedalīties attiecīgajos pasākumos) ar demokrātiskās sabiedrības kopējām interesēm.

Ekspertu grupa izceļ sešas nozīmīgākās Latvijas partiju sistēmas nepilnības: sabiedrības zemā uzticēšanās partijām un līdzdalība to darbībā, pašu partiju mainīgums, neskaidra ideoloģiskā orientācija, pārmērīga atkarība no privātiem sponsoriem un pārāk maza iekšējā demokrātija. Politisko partiju darbības jautājumi ir ļoti cieši saistīti ar vēlēšanu jautājumiem, tāpēc, diskutējot par partiju darbības pilnveidošanas iespējām, bieži tika skarti arī vēlēšanu procedūras jautājumi, taču tie pārsvarā palikuši ārpus šā ziņojuma tvēruma.

Zema sabiedrības uzticēšanās partijām. Partijas nevar lepoties ar to, ka tās baudītu sabiedrības uzticību. Saskaņā ar Eurobarometra aptaujas datiem 2013. gadā partijām uzticējās tikai 6 procenti Latvijas pilsoņu (salīdzinājumam: Lietuvā – 9% un Igaunijā – 16%; zemāks uzticības līmenis bija tikai Grieķijā – 4%). Ārkārtīgi zemais uzticības līmenis liecina par partiju zemo leģitimitāti un

atsvešinātību no plašākas sabiedrības. Tā kā tieši politiskās partijas cita ar citu konkurē proporcionālajās vēlēšanās un ievēlēšanas gadījumā kontrolē politisko lēmumu pieņemšanu Saeimā un valdībā, neuzticēšanās tām apdraud visas politiskās sistēmas legimitāti.

Zema sabiedrības līdzdalība partiju darbībā. Partiju darbībā personiski iesaistīto Latvijas pilsoņu īpatsvars ir tik mazs, ka saikne starp tām un plašāku sabiedrību faktiski nav nodrošināta. 21. gadsimta pirmās desmitgades vidū partiju biedru skaits Latvijā – mazāk nekā viens procents no nacionālā elektorāta – bija vismazākais Eiropas Savienībā. 2013. gadā Latvijā aptuveni 1,7 procenti balsstiesīgo bija kādas partijas biedri. Kaut arī partiju biedru skaits palēnām pieaug, tas joprojām ir tik niecīgs, ka Latvijas politiskajām partijām ir grūti pilnvērtīgi veikt sabiedrības pārstāvēšanas un pilsoņu politiskās socializācijas funkcijas.

Partiju mainīgums. Lai gan Latvijas demokrātija kopumā ir stabila, partiju sistēma joprojām ir nestabila. Kopš 1993. gada vairākas savulaik ietekmīgas un Saeimā pārstāvētas politiskās partijas ir izbeigušas darbību, savukārt vairākās Saeimas vēlēšanās lielu balsu skaitu saņēmušas tādas partijas, kuras iepriekš Saeimā nav bijušas pārstāvētas (pat neskaitot iepriekš pastāvējušu partiju apvienības vai jaunas partijas, kurās saplūdušas iepriekš pastāvējušas partijas). Piemēram:

- 6. Saeimā – Latvijas Vienības partijai un Tautas kustībai Latvijai kopā 24 vietas;
- 7. Saeimā – Jaunajai partijai, Latvijas Sociāldemokrātu apvienībai un Tautas partijai kopā 45 vietas;
- 8. Saeimā – partijai „Jaunais laiks” 26 vietas;
- 11. Saeimā – Zatlera Reformu partijai 22 vietas;
- 12. Saeimā – Latvijas Reģionu apvienībai un partijai „No sirds Latvijai” kopā 15 vietas.

Tikai 9. un 10. Saeimas vēlēšanās pārstāvību neieguva pilnībā no jauna veidotas partijas, kas agrāk nekādā formātā nebija pārstāvētas parlamentā. Turklāt daudzos gadījumos partijas dalījušās un saplūdušas, mainot savus nosaukumus, lozungus, programmas. Šāda publiskās identitātes maiņa radījusi vēlētājiem ilūzijas par jauniem politiskajiem piedāvājumiem. Problēmu vēl jo smagāku padarījusi arī daudzu politiķu piekoptā prakse mainīt partijas un pārstāvamās politiskās vērtības.

Apstākļos, kad daļēja politisko partiju nomaina ar jaundibinātām partijām un to apvienībām, kā arī partiju identitātes maiņa ir pastāvīga sistēmas iezīme, netiek pilnvērtīgi realizēta partiju politiskā atbildība un vismaz dažas no tām kļūst par īsa vai vidēja termiņa projektiem bez ilgtermiņa atbildības. Pat partiju līderi dažkārt neizjūt nepieciešamību saglabāt uzticību savai partijai un līdz ar to arī šīs partijas legimitāti, jo personisko politisko nākotni ilgtermiņā ir vieglāk

nodrošināt, veidojot citu partiju vai mainot esošās partijas identitāti (rebrandings).

Neskaidra ideoloģiskā orientācija (platforma). Latvijas politisko partiju spektrā ir iezīmējušās dažas ideoloģiskās šķirtnes. Piemēram, etnopolitikas jautājumos partiju pozīcijas būtiski atšķiras un šīs atšķirības ir salīdzinoši stabilas. Dažos vēlēšanu ciklos ir saskatāmas dziļākas atšķirības arī attieksmē pret korupcijas problēmu un iespējamiem tās risinājumiem. Dažas partijas pastāvīgi vai īslaicīgi uzsvērušas īpašu saikni ar konkrētām sociālajām grupām, piemēram, lauku iedzīvotājiem vai kristīgo konfesiju piederīgajiem. Tomēr kopumā ideoloģiskajos jautājumos, piemēram, sociālekonomiskajā spektrā, dažādu partiju identitāte un savstarpējās atšķirības ir samērā neskaidras. Tādējādi arī vēlētājiem ir grūti ideoloģiski identificēties ar konkrētu partiju un viņu balsojumu vēlēšanās var pārmērīgi ietekmēt nejauši, ar reālu politisko izvēli maz saistīti apstākļi, piemēram, iedarbīgi sabiedrisko attiecību veidošanas paņēmieni. Turklāt aptaujas rāda, ka arī pašu vēlētāju nosliece identificēties ar kādas konkrētas ideoloģijas apzīmējumu, piemēram, konservatīvismu vai liberālismu, nebūt nesakrīt ar attiecīgajai ideoloģijai atbilstošiem pasākumiem, kurus viņi faktiski sagaidītu no valsts, jeb ar faktisko ideoloģisko orientāciju.

Politiskajā spektrā joprojām nav skaidri saskatāma šķirtne starp kreisajām un labējām partijām. Vēlētāji savu balsi vēlēšanās atdod, orientēdamies galvenokārt pēc partiju līderiem un neanalizējot ne partiju ideoloģiju, ne to priekšvēlēšanu programmas. Turklāt vērojama tendence, ka liela daļa vēlētāju, kuri vīlušies valdošajās partijās, savu balsi atdod par jauniem politiskajiem spēkiem, nevis par opozīcijas partijām. Tādējādi ir izskaidrojama arī vēlētāju nepastāvība, kas Latvijā ir daudz lielāka nekā citās valstīs, kur partiju sistēma ir stabilāka.

Partiju atkarība no privātiem sponsoriem un valsts sagrābšanas risks. Lai gan partiju vēlēšanu kampaņu izdevumi pēdējos gados ir mazinājušies, tie joprojām ir diezgan lieli, un piešķirtais valsts finansējums veido tikai nelielu daļu no to kopapjoma. Piemēram, saskaņā ar partiju deklarācijām 2010. gada Saeimas vēlēšanu kampaņas kopējās izmaksas bija aptuveni pieci miljoni eiro (LVL 3 607 411), bet 2012. gadam noteiktais valsts finansējums – tikai nepilni 630 tūkstoši eiro (LVL 442 322,50), tātad tikai aptuveni 12 procenti no kampaņas tēriņu kopapjoma. Turklāt joprojām dažas pazīmes liecina, ka partiju privātie finansētāji ietekmē partijas pārstāvošo politiķu lēmumus par labu savām šaurajām interesēm.

Partiju iekšējā demokrātija. Politisko partiju likums nosaka partijas biedram virkni tiesību, piemēram, tiesības vēlēt partijas valdi un citas institūcijas, saņemt informāciju par partijas darbību un brīvi paust savu viedokli (sk. Politisko partiju likuma 29. panta pirmo daļu). Vairākas partijas biedra tiesības (piemēram, tiesības kandidēt partijas amatpersonu vēlēšanās vai lemt par

deputātu kandidātu izvirzīšanu vēlēšanās) ir īstenojamas partijas statūtos noteiktajā kārtībā. Ierobežotais likumiskais regulējums, kas piešķir politiskajām partijām autonomiju iekšējās darbības jautājumu regulēšanā, rada tādu situāciju, ka ļoti šauras partijas biedru loks var iegūt gandrīz pilnīgu kontroli pār attiecīgās partijas deputātu kandidātu atlasīti un partijas politikas nostādņām tīkmēr, kamēr partijas valde ir ievēlēta biedru vai to pārstāvju sapulcē. Ierindas biedri parasti tikai nelielā mērā var ietekmēt deputātu kandidātu atlasīti.

Dažādu partiju iekšējās demokrātijas kvalitāte noteikti ir atšķirīga, un situācijas pilnīgai noskaidrošanai būtu nepieciešams speciāls padziļināts pētījums. Tomēr ir pamats domāt, ka akadēmiskajā literatūrā aprakstītā partiju pārstāvnieciskajām institūcijām (kongresiem, sapulcēm) piemītošā tendence pārvērsties no apspriežu platformām par vadības iepriekš precīzi izplānotiem sabiedrisko attiecību pasākumiem ir vērojama arī Latvijā. Turklāt ir pamats domāt, ka visu partijas darbībai principiālo lēmumu pieņemšanas koncentrācija ļoti šaurā personu lokā mazina attiecīgās partijas ilgtspēju. Atsevišķi līderi var būt personiski ieinteresēti partijas likvidācijā un savas politiskās karjeras turpināšanā citas politiskās organizācijas ietvaros. Savukārt organizācijā, kas ir balstīta uz plašāku iekšējo kopdarbību, atsevišķu tās biedru šaurās intereses savstarpēji līdzsvaro.

III. Iespējamie risinājumi

Ekspertu grupa piedāvā galvenokārt tādus priekšlikumus, kuri ir ietērpjami konkrētu normatīvā regulējuma grozījumu formā, jo tikai šādus priekšlikumus var ieviest ar konkrētiem lēmumiem. Tomēr partiju sistēmu nevar pilnveidot ar likumu grozījumiem vien, to lielā mērā sekmēs arī, no vienas puses, sabiedrība, izvirzot partijām aizvien augstākas prasības, un, no otras puses, pašas partijas, savā darbībā aizvien plašāk pārņemot labās prakses paraugus. Jāapzinās, ka visas minētās Latvijas partiju sistēmas problēmas ir saistītas arī (vai pat galvenokārt) ar dziļākiem kultūras (piemēram, nosliece uzticēties vai neuzticēties), sociālajiem (piemēram, brīvais, politiskajai līdzdalībai atlicināmais laiks), ekonomiskajiem (piemēram, brīvi finanšu līdzekļi, kurus var ziedot sabiedriskām aktivitātēm) un strukturālajiem (piemēram, Latvijas politikā acīmredzamā etnolingvistiskā šķirtne) faktoriem.

1. Partiju finansēšana

Attiecībā uz partiju finansēšanu ekspertu grupa izvērtēja priekšlikumus, kuru pieņemšana varētu mazināt risku, ka šauras intereses uzurpē partiju iekšienē notiekošos lēmumu pieņemšanas procesus, un palielināt stimulu un iespējas arī pilsoņiem ar salīdzinoši nelieliem ienākumiem ziedot partijām. Šajā ziņā tika apspriesti priekšlikumi palielināt partijām piešķiramo valsts finansējumu, veicināt mazos ziedojumus ar nodokļu atlaīžu palīdzību un dot iedzīvotāju ienākuma nodokļa maksātājam iespēju pēc savas izvēles novirzīt nelielu procentuālu maksājamā nodokļa daļu kādai konkrētai partijai.

Valsts finansējuma palielināšana. Nav tādas metodoloģijas, ar kuras palīdzību varētu konkrēti noteikt, cik lielam jābūt valsts finansējuma īpatsvaram kopējos vēlēšanu kampaņas izdevumos, lai pietiekami samazinātu valsts sagrābšanas risku. Latvijā arī nav veikts atbilstošs nepieciešamības izvērtējums. Tāpat vēl līdz galam nav izvērtēta arī 12. Saeimas vēlēšanu kampaņa, taču ir skaidrs, ka pašreizējās dotācijas nosedz vien mazu daļu no nepieciešamā. Pirmšķietami šāds finansējuma līmenis nav pietiekams, lai būtiski samazinātu partiju atkarību no privātajiem ziedotājiem. Sabiedrībā gan priekšlikums palielināt partijām no valsts budžeta piešķiramo finansējumu nav izpelnījies sevišķi lielu atbalstu (SKDS veiktajā aptaujā tam pilnībā vai daļēji piekrita tikai 16,2% aptaujāto Latvijas iedzīvotāju). Tomēr ievērojams valsts finansējuma īpatsvars partiju budžetos ir Eiropas demokrātiskajās valstīs plaši pieņemta prakse. Kontekstā ar valsts finansējuma palielināšanu būtu pārvērtējamas arī likumā noteiktās izdevumu kategorijas, kurām valsts finansējumu atļauts izlietot, jo valsts finansējuma mērķis ir mazināt partiju atkarību no privātajiem ziedotājiem vispār, nevis tikai attiecībā uz atsevišķiem izdevumu veidiem. Tā kā valsts finansējums veido tikai nelielu daļu no kopējā partijas finansējuma, tā izlietošanas mērķu normatīvai noteikšanai nav jēgas.

Nodokļu atlaides mazajiem ziedotājiem. Priekšlikuma būtība ir šāda: noteikt par attaisnotajiem (t.i., ar iedzīvotāju ienākuma nodokli neapliekamiem) izdevumiem nelielus politiskajām partijām nodotus ziedojumus. Priekšlikuma mērķis ir stimulēt esošos un potenciālos mazu summu ziedotājus. No praktiskā viedokļa šā priekšlikuma priekšrocība ir iespēja izmantot jau iedibinātu kārtību, saskaņā ar kuru summas, kas ziedojuma vai dāvinājuma veidā nodotas budžeta iestādei vai Latvijas Republikā reģistrētai biedrībai, nodibinājumam, reliģiskai organizācijai vai to iestādei, kurai piešķirts sabiedriskā labuma organizācijas statuss, tiek atskaitītas no gada apliekamo ienākumu apjoma. Salīdzinājumā ar iepriekš minēto priekšlikumu palielināt tiešo valsts budžeta finansējumu šim priekšlikumam ir lielāks potenciāls veicināt partiju un plašāka iedzīvotāju loka savstarpējo saikņu veidošanos, taču sagaidāmais efekts diez vai būtu liels, jo maz ticams, ka tuvākajā laikā varētu ievērojami pieaugt ziedotāju skaits.

Iedzīvotāju ienākuma nodokļa procentuālas daļas novirzīšana partijai. Šis ir starptautiskajā praksē netipisks politisko partiju finansēšanas mehānisms. Ideja aizgūta no atsevišķu valstu pieredzes NVO finansēšanā, proti, nodokļu maksātāji var norādīt, kurai organizācijai viņi vēlas novirzīt nelielu daļu no pašu samaksātā nodokļa. Iespēja iezīmēt nodokļu deklarācijā ziedojumu partijām ir pieejama arī Amerikas Savienotajās Valstīs. Dažādās sistēmās iezīmētais ziedojums var tikt izmaksāts no jau tāpat maksājamiem nodokļiem (šajā gadījumā nodokļu maksātājam nerodas nekādas papildu izmaksas) vai arī maksātājs ziedojumu var atvēlēt no summas, kuru tam vajadzētu saņemt atpakaļ kā nodokļa pārmaksu (šajā gadījumā maksātājs būtībā ziedo pats no saviem līdzekļiem). Atšķiras arī ziedojuma iezīmēšanas iespējas, proti, ziedojumu var paredzēt konkrētai partijai vai arī visām partijām, kuras

kvalificējas šāda finansējuma saņemšanai (ar partiju fonda starpniecību). Argumenti par labu šim priekšlikumam tādā variantā, ka ziedojums neietekmē summu, kas tiek iekasēta no nodokļu maksātāja, ir iedzīvotājiem piešķirtā iespēja paust atbalstu kādai politiskajai partijai vēlēšanu starplaikā, tieši ietekmēt valsts finansējuma sadalījumu partijām, kā arī izjust zināmu personisku saikni ar partiju, vienlaikus nepalielinot savus personiskos izdevumus.

Ne šis, ne iepriekšējais priekšlikums nesaņēma vairākuma atbalstu jau minētajā iedzīvotāju aptaujā (nodokļu atlaidēm pilnībā vai daļēji piekrita 34%, nodokļa procentuālas daļas novirzīšanai partijai – 18,5% aptaujāto iedzīvotāju). Tāpēc nav pamata uzskatīt, ka iespēju novirzīt līdzekļus partijām izmantotu daudzi nodokļu maksātāji. Turklāt attiecīgās sistēmas ieviešana prasītu grozījumus gada ienākumu deklarācijā. Līdz ar to nodokļu atlaides mazajiem ziedotājiem ir atzīstamas par vismazāk pretrunīgo no šeit aplūkotajiem priekšlikumiem par partiju finansēšanu.

2. Pilsoņu iespējas ietekmēt partijas

Pilsoņu saikni ar partijām var stiprināt, palielinot pilsoņu iespējas ietekmēt partiju darbību.

Vēlētāju ietekme. Ir gandrīz neiespējami un nav arī nepieciešams meklēt veidus, kā veicināt pilsoņu tiešu ietekmi uz partijām, ja viņi nav to biedri (neskaitot jau iepriekš aplūkotās partiju finansēšanas iespējas). Tomēr ir iespējams izmantot galveno pilsoniskās sabiedrības līdzdalības mehānismu – vēlēšanas, lai palielinātu vēlētāju ietekmi uz deputātu personālsastāvu. Jau tagad liela daļa vēlētāju aktīvi izmanto iespēju svītrot vai ar plusu atzīmēt atsevišķas kandidatūras, tādējādi mazinot partiju iespējas jau iepriekš noteikt savā sarakstā iekļauto kandidātu individuālās izredzes. Vēlētāju ietekmi varētu vēl vairāk palielināt, piešķirot viņiem iespēju pašu izraudzītajam sarakstam pievienot citos sarakstos iekļautos kandidātus, kuri tādā gadījumā saņemtu attiecīgajos sarakstos iekļauto kandidātu secības noteikšanā vērā ņemamus plusus.

Šādi proporcionālo vēlēšanu saraksti Eiropā nav izplatīti. Viens piemērs ir pašvaldību vēlēšanas Norvēģijā, kur vēlētājs drīkst ierakstīt savā vēlēšanu biļetenā kandidātus no citiem sarakstiem – līdz pieciem kandidātiem vai vairāk, taču nepārsniedzot ceturto daļu no komūnas padomes locekļu kopskaita. Arī starpkaru perioda Latvijā šāda sistēma ir sekmīgi darbojusies un pat spējusi vairot vēlētāju uzticību Saeimā pārstāvētajiem politiskajiem spēkiem.

Argumenti par labu šim priekšlikumam ir vēlētāju ietekmes palielināšana, kā arī stimulēt politiskajām partijām vairāk rēķināties ne tikai ar savu, bet arī citu partiju vēlētāju atbalstu. Turklāt kandidātu interese saņemt atbalstu gan no sava, gan citu sarakstu elektorāta palielinātu viņu personisko atbildību par savu

iepriekšējo politisko darbību. Šā priekšlikuma trūkumi ir sarežģītāks vēlēšanu biļetens un balsu skaitīšanas process, kā arī zināms teorētisks risks, ka partijas mēģinās apzināti mobilizēt savus vēlētājus konkurējošo sarakstu sagrozīšanai. Jānorāda gan, ka SKDS aptaujā šis bija otrais atbalstītākais priekšlikums (57,9% iedzīvotāju tam pilnīgi vai daļēji piekrita). Tātad šis priekšlikums varētu atbilst iedzīvotāju vairākuma vēlmei vēl būtiskāk ietekmēt vēlēšanu rezultātus. Pretrunīgi vērtējams gan ir tas apstāklis, ka šā priekšlikuma pieņemšanas rezultātā mazinātos partiju kontrole pār to, kuri konkrētie cilvēki saņems deputāta mandātu. Iespējams, tādējādi tiktu stiprināta vēlētāju ietekme, taču partijas zināmā mērā tiktu vājinātas, un tas Latvijas apstākļos nešķiet vēlams.

Būtu nepieciešams izvērtēt, cik tāl Saeimas vēlēšanu likuma 7. panta otrajā daļā noteiktās atsevišķu vēlēšanu apgabalu robežas atbilst Satversmes 6. un 7. panta prasībām, ņemot vērā novadu reģionālo piederību, iedzīvotāju skaitliskā sastāva izmaiņas, viena mandāta iegūšanai nepieciešamo balsu skaitu, kā arī deputāta saikni ar konkrēto vēlēšanu apgabalu. Tāpat būtu izvērtējams, vai mūsdienu situācijai atbilst Saeimas vēlēšanu likuma 8. panta pirmās daļas otrajā teikumā formulētais princips, ka ārvalstīs dzīvojošo vēlētāju skaits pieskaitāms Rīgas vēlēšanu apgabala vēlētāju skaitam. Latvijas dalība Eiropas Savienībā, migrācijas tendences un nepieciešamība Latvijas nacionālo interešu labad uzturēt saikni ar latviešu diasporu ārvalstīs ir faktori, kas liek meklēt tādus risinājumus, lai ārvalstīs dzīvojošam Latvijas pilsonim būtu iespēja pēc savas izvēles balsot par tajā vēlēšanu apgabalā pieteikto sarakstu, ar kuru viņam ir saglabājusies saikne.

Ekspertu grupa aicina atgriezties pie diskusijas par to, vai Saeimas vēlēšanās saglabājamas pilsoņa tiesības balsot jebkurā vēlēšanu apgabalā pēc saviem ieskatiem. Vēlētāju reģistra ieviešana un potenciālo vēlētāju piesaistīšana noteiktam vēlēšanu apgabalam (iecirknim) varētu izlīdzināt dažādos vēlēšanu apgabalos nodoto balsu svaru un mazināt tendenci organizēt savu vēlētāju transportēšanu no citiem vēlēšanu apgabaliem, kas saistīta ar vērā ņemamiem korupcijas riskiem un degradē vēlēšanu rezultātu ticamību. Ja Saeimas vēlēšanu likums paredz, ka deputāta kandidātu var pieteikt tikai vienā vēlēšanu apgabalā, tad loģiski arī pilsoņiem vajadzētu būt pienākumam balsot tajā vēlēšanu apgabalā, ar kuru viņiem ir visciešākā saikne. Tomēr jānorāda, ka šāds risinājums varētu mazināt vēlēšanās piedalījušos vēlētāju skaitu.

Partijas ierindas biedru ietekme. Iespējamie risinājumi ierindas biedru tiesību un ietekmes nostiprināšanai varētu būt šādi: prasība vēlēšanu sarakstu apstiprināt attiecīgajā vēlēšanu apgabalā funkcionējošas partijas teritoriālās struktūrvienības biedru sapulcē, tiesības noteiktam biedru skaitam (piemēram, trešdaļai no kopskaita) pieprasīt konkrēta jautājuma iekļaušanu partijas biedru sapulces vai biedru pārstāvju sapulces darba kārtībā, pienākums partijas biedru sapulcē balsot par katru valdes locekļa kandidātu atsevišķi, trīspakāpju pārvaldes institūciju sistēmas noteikšana (t.i., domes – par valdi plašākas

institūcijas – ieviešana). Šādas likumā noteiktas prasības gan atsevišķu partiju līderi varētu vērtēt negatīvi, jo pēc to ieviešanas partijas kļūtu grūtāk vadāmas un mazinātos to pašnoteikšanās iespējas.

Tomēr lielākas likumā noteiktas partiju ierindas biedru ietekmes garantijas kalpotu kā zināms drošinātājs pret partijas iekšējo oligarhizāciju (plaši apspriesta problēma vismaz kopš 1911. gada, kad tās analīzi publicēja vācu sociologs Roberts Mihelss) un iekšējo lēmumu pieņemšanas procesu padarītu iekļaujošāku. Arī šāda veida risinājumi baudītu iedzīvotāju vairākuma atbalstu. 47,6 procenti aptaujāto iedzīvotāju pilnīgi vai daļēji piekrita priekšlikumam „Likumā noteikt partijām par pienākumu nodrošināt partijas ierindas biedriem iespēju piedalīties noteiktu lēmumu pieņemšanā (piemēram, par partiju vēlēšanu sarakstiem u.tml.)”, bet nepiekrita tikai 23,5 procenti.

3. Partiju mainīgums un konsolidācija

Domājot par partiju stabilitāti un atbildību, kā arī konsolidāciju, ekspertu grupa apsprieda idejas, kā būtu iespējams veicināt esošo un jaundibināmo partiju institucionālo briedumu. Šajā sakarā tika izteikti priekšlikumi palielināt minimālo partijas dibinātāju (biedru) – pilsoņu – skaitu, ļaut Saeimas vēlēšanās piedalīties tikai tādām partijām, kuras darbojušās jau noteiktu laiku (vismaz gadu) pirms attiecīgajām vēlēšanām, vai tikai tādām partijām, kurām ir teritoriālās struktūrvienības vairākos vēlēšanu apgabalos, kā arī Saeimas vēlēšanās palielināt procentuālo barjeru partiju apvienībām.

Dibinātāju (biedru) skaita palielināšana. Viena no pazīmēm, kas apliecina partijas spēju pildīt tās funkcijas (piemēram, pārstāvēt sabiedrību vai atsevišķas sociālās grupas, apkopot dažādu grupu intereses, socializēt pilsoņus politiskajā dzīvē), ir partijas biedru skaits. Latvijā partijas dibinātāju skaits nedrīkst būt mazāks par 200 un var darboties tikai tādas partijas, kurās ir ne mazāk kā 200 Latvijas pilsoņu. Iespējams, partijas kļūtu iekļaujošākas, ja likums prasītu lielāku dibinātāju un biedru skaitu. Tādējādi tiktu paaugstināta partiju leģitimitāte, jo tās pamatoti varētu apgalvot, ka pārstāv lielāku skaitu cilvēku, kuri ir ne tikai vēlētāji, bet gan partijas organizācijā tieši iesaistītas personas.

Vairākās Eiropas valstīs prasības attiecībā uz partijas dibinātāju (biedru) skaitu ir stingrākas nekā Latvijā. Igaunijā un Lietuvā var tikt reģistrēta tikai tāda partija, kuras dibinātāju (biedru) skaits nav mazāks par attiecīgi 500 un 2000. Arī vairākās citās Eiropas Savienības valstīs ir spēkā prasība, lai partijai būtu 500, 1000 vai pat vairāk dibinātāju vai biedru vai arī lai partijas reģistrācijas iesniegumu būtu parakstījis attiecīgs personu skaits. Normas attiecībā uz biedru skaitu var būt arī elastīgas. Tā, piemēram, Vācijas Politisko partiju likums noteic, ka partijas biedru skaitam un īpatsvaram sabiedrībā jābūt pietiekami lielam, lai garantētu tās mērķu nopietnību. Tomēr vairākās citās Eiropas valstīs nekādas formālas prasības attiecībā uz partijas dibinātāju un biedru skaitu nav izvirzītas.

Latvijas kontekstā gan jāņem vērā, ka partijas dibināšanai un darbībai nepieciešamo dibinātāju (biedru) skaita palielināšana varētu apgrūtināt līdz šim veiksmīgi funkcionējošo partiju, kuru mērķis ir līdzdalība tikai vietējo pašvaldību politiskajos procesos, darbību un mazināt politisko daudzveidību reģionālajā līmenī, kā arī apgrūtināt jaunu politisko partiju veidošanu daļēji vietējo pašvaldību vēlēšanās.

Salīdzinājums ar citām Eiropas valstīm neliek domāt, ka augstākas prasības attiecībā uz minimālo partijas dibinātāju (biedru) skaitu nebūtu savietojamas ar demokrātijas principiem. Tiesa gan, Latvijā agrāk ir izteikts viedoklis, ka minimālā biedru skaita palielināšana līdz 1000 nozīmētu to, ka tiek nepieļaujamā kārtā ierobežots Satversmes 1. pantā noteiktais demokrātijas princips un 102. pantā ietvertās tiesības apvienoties biedrībās, politiskās partijās un citās sabiedriskās organizācijās. Šajā kontekstā, iespējams, labāks risinājums būtu nevis biedru skaita palielināšana (kas nozīmē arī attiecīgo cilvēku ilgāku iesaisti), bet gan prasība, lai partijas reģistrācijas pieteikumu paraksta lielāks skaits cilvēku (parakstīšana nerada paliekošu statusu un neuzliek pienākumus).

Būtu apsverama arī iespēja atjaunot 1922. gada 9. jūnija Likuma par Saeimas vēlēšanām 20.panta prasību, ka katram iesniegtam Saeimas deputātu kandidātu sarakstam jābūt vismaz simt vēlētāju parakstītam. Saskaņā ar spēkā esošā Saeimas vēlēšanu likuma 10.panta piekto daļu šobrīd kandidātu sarakstu paraksta attiecīgās politiskās partijas vai politisko partiju apvienības lēmēj institūcijas pilnvarota persona. Noteikts vēlētāju parakstu skaits kā kandidātu saraksta iesniegšanas priekšnoteikums spiestu politiskās partijas aktīvāk iesaistīt savā darbībā jau esošos biedrus vai piesaistīt jaunus biedrus un atbalstītājus.

Prasība attiecībā uz partijas pastāvēšanu noteiktu laiku pirms vēlēšanām. Ekspertu grupai neizdevās identificēt Eiropas valstis, kur tiesības pieteikt kandidātus vēlēšanām būtu tikai tādām politiskajām partijām, kas darbojušās jau kādu laiku pirms vēlēšanām. Tomēr partiju mainīgums un jaunu politisko partiju dibināšana īsu laiku pirms vēlēšanām vedina domāt, ka šāda prasība varētu padarīt politisko procesu vieglāk prognozējamu un, kas ir vēl svarīgāk, garantēt vēlētājiem iespējas ilgāku laiku pirms vēlēšanām iepazīt jaundibinātās partijas. Turklāt popularitāti zaudējušu partiju līderiem būtu jārēķinās ar to, ka jaunu politisko organizāciju, kas viņiem ļautu ar jauna tēla palīdzību atkal pretendēt uz vietu Saeimā, īsi pirms vēlēšanām izveidot nebūs iespējams.

Tomēr šis priekšlikums ir riskants, jo var tikt uzskatīts par nesamērīgu ierobežojumu pilsoņu pasīvajām vēlēšanu tiesībām un nepamatotu politiskās konkurences ierobežojumu. Tas ir jāņem vērā, īpaši tāpēc, ka EDSO jau Latvijai izteikusi pārmetumus par partiju monopolu uz deputātu kandidātu sarakstu iesniegšanu un, atsaucoties uz Kopenhāgenas dokumentu, ieteikusi

grozīt likumu tā, lai pieļautu kandidēšanu bez piesaistes partijām. Katrā ziņā tad, ja tiks pieņemts noteikums par partijas pastāvēšanu zināmu laiku pirms vēlēšanām, būs nepieciešama spēcīga argumentācija par labu tā nepieciešamībai demokrātiskā valstī.

Prasība pēc teritoriālajām struktūrvienībām. Partijām nodrošināt saikni ar pilsoņiem ir vieglāk tad, ja tiem ir fiziski pieejama iespēja kontaktēties ar partijas biedriem un piedalīties partijas darbā. No šā viedokļa ir svarīgi, lai partijām būtu savas struktūrvienības vai biroji saprātīgā attālumā no to atbalstītāju un citu interesentu dzīvesvietām. Šī nepieciešamība ir atzīta Vācijā, kur saskaņā ar likumu partijām sava teritoriālā struktūra ir jāveido tā, lai individuālajiem biedriem būtu iespējams pienācīgi līdzdarboties partijas gribas veidošanā. Kaut arī vairumā valstu nav izvirzītas stingras prasības attiecībā uz partiju teritoriālo struktūrvienību veidošanu, to nepieciešamība ir pārliecinoši argumentējama no politiskās partijas funkciju viedokļa.

Tāpēc viens no šajā sakarā apsveramiem priekšlikumiem būtu noteikt, ka politiskā partija kandidātu sarakstus Saeimas vēlēšanām var iesniegt tikai tajos vēlēšanu apgabalos, kuros darbojas tās struktūrvienības. Tomēr ir jāapzinās, ka šādas likuma prasības izpildei varētu pietikt ar formālu struktūrvienības nodibināšanu, kaut arī tā nekādu praktisku darbību neveiktu. Alternatīvs priekšlikums reģionālās saiknes uzturēšanai varētu būt prasība, ka Saeimas deputātam pastāvīgi jānodrošina sava palīga darbs konkrētajā vēlēšanu apgabalā, bet šim nolūkam būtu jāparedz arī attiecīgs valsts budžeta finansējums.

Paaugstināta vēlēšanu barjera partiju apvienībām. Vispār ir vēlama apvienībās ietilpstošu partiju pilnīga apvienošanās, jo vēlētajam ir vieglāk izprast vienotas partijas politisko pozīciju (nevis vairākas, iespējams, pat pretrunīgas programmas un nostādnes), turklāt vienotas partijas gadījumā ir mazāk iespēju manipulēt ar politiskās organizācijas identitāti, kā tas tiek darīts, piemēram, „paslēpjot” apvienībā kādu popularitāti jau zaudējušu partiju.

Paaugstināta vēlēšanu barjera partiju apvienībām būtu stimulējošs tajās ietilpstošajām partijām saliedēties vienā partijā. Par diviem līdz desmit procentpunktiem paaugstināta barjera partiju apvienībām ir noteikta vairākās, pārsvarā Centrāleiropas un Austrumeiropas valstīs.

Tomēr ir jāapzinās, ka partiju apvienības, kuras vienalga kādu iekšējo iemeslu dēļ nav gatavas saliedēties, to nedarītu arī paaugstinātas barjeras dēļ. Tādā gadījumā paaugstinātā barjera tikai vēl vairāk izkropļotu vēlētajū gribu.

IV. Priekšlikumi problēmu risināšanai un diskusijām

Līdzīgi kā iepriekšējos ziņojumos ekspertu grupa mudina rast aplūkoto problēmu risinājumus un tāpēc ierosina:

- Palielināt valsts finansējumu partijām un apsvērt, vai nebūtu iespējams atteikties no ierobežojošā regulējuma, kas nosaka to izdevumu kategorijas, kurus drīkst segt no šā finansējuma (par vienīgo izņēmumu būtu uzskatāmi tēriņi izteikti privātiem un ar partijas darbību nesaistītiem mērķiem).
- Veicināt mazos (ne vairāk kā vienas minimālās algas apmēra) ziedojumus politiskajām partijām ar ziedotājiem labvēlīgu nodokļu mehānismu, piemēram, atlaižu palīdzību.
- Saeimas vēlēšanās dot vēlētājam iespēju paša izraudzītajam deputātu kandidātu sarakstam pievienot arī citos sarakstos iekļautos kandidātus, kuri tādā gadījumā saņemtu savu sarakstu kandidātu secības noteikšanā vērā ņemamus plusus.
- Pārvērtēt Saeimas vēlēšanu likumā noteikto vēlēšanu apgabalu robežas, nodrošināt ārvalstīs balsojošiem Latvijas pilsoņiem iespēju izvēlēties vēlēšanu apgabalu, par kurā pieteiktajiem kandidātu sarakstiem viņi vēlas nodot savu balsi, kā arī izvērtēt iespēju vēlētājus piesaistīt noteiktam vēlēšanu apgabalam (ekspertu grupa apsprieda arī citus ar vēlēšanām saistītus priekšlikumus, taču to analīze neietilpst šā ziņojuma tvērumā).
- Paplašināt Politisko partiju likumā partijas biedriem garantētās tiesības, piemēram, piešķirot noteiktam biedru skaitam tiesības pieprasīt konkrēta jautājuma iekļaušanu partijas biedru sapulces vai biedru pārstāvju sapulces darba kārtībā.
- Palielināt minimālo politiskās partijas dibinātāju (biedru) – Latvijas pilsoņu – skaitu līdz 500 tām partijām, kuras piedalās Saeimas vai Eiropas Parlamenta vēlēšanās.
- Ieviest prasību, ka partijas vai apvienības iesniegto Saeimas deputātu kandidātu sarakstu paraksta lielāks skaits vēlētāju.
- Noteikt, ka Saeimas vēlēšanās kandidātu sarakstus var iesniegt tikai tās partijas, kuras nodibinātas vismaz gadu pirms Saeimas vēlēšanām, un ka

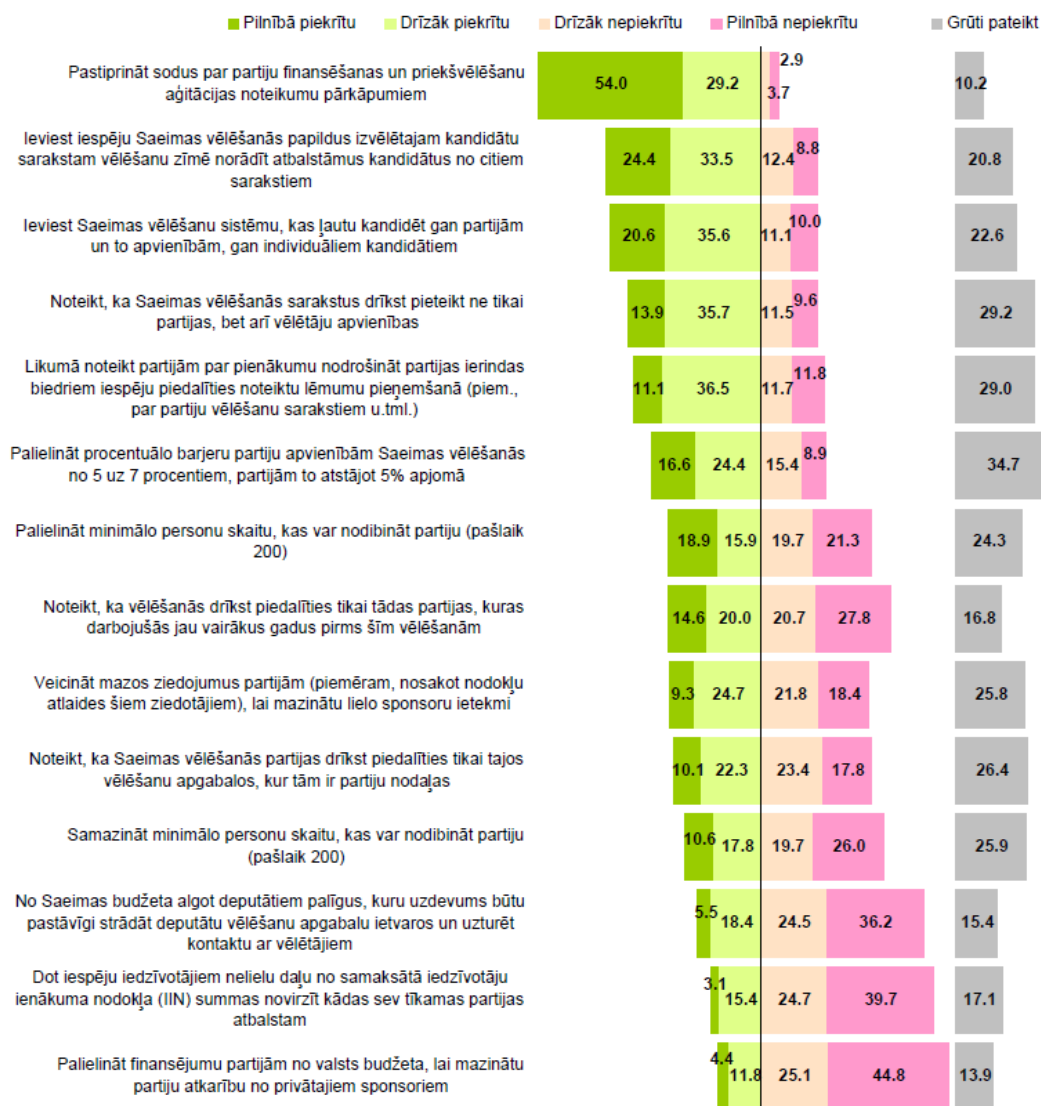
tas attiecas arī uz partijām, kuras gatavojas vēlēšanās piedalīties politisko partiju apvienības ietvaros.

- Noteikt, ka politiskā partija var iesniegt kandidātu sarakstus Saeimas vēlēšanām tikai tajos vēlēšanu apgabalos, kuros darbojas šīs partijas struktūrvienības.

Pielikums: Pētījums „Attieksme pret idejām politisko partiju un vēlēšanu sistēmas pilnveidošanai”

"Sabiedrībā tiek apspriestas dažādas idejas, kā varētu pilnveidot politisko partiju un vēlēšanu sistēmu Latvijā. Lūdzu, norādiet, cik lielā mērā Jūs piekrītat katram no šiem priekšlikumiem – Jūs tiem pilnībā piekrītat, drīzāk piekrītat, drīzāk piekrītat vai pilnībā nepiekrītat?"

VISI RESPONDENTI

Bāze: visi respondenti, n=1004